

Azınlıklar Ne Zaman Konuşur?

Kitabı elimden bırakamadım. 350 küsur sayfayı bir günde bitirdim. Su gibi aktı sayfalar. Beni böylesine saran başka kitaplar da olmuştur ama onlar bana yeni şeyler öğreten, düşündürten kitaplardı. Oysa bu, çok iyi bildiğim şeylerden söz ediyordu. Peki, beni saran ve sarsan neydi? Sözümlü ettiğim kitap Rıfat Bali'nin hazırladığı *Gayrimüslim Mehmetçikler* başlıklı hatıralar-tanıklıklardır (Libra, 2011). Kitabın başında Osmanlı ve Cumhuriyet döneminde azınlıkların askerlik maceraları yer alıyor. Devletin ve “ileri gelenlerimizin” bu “olaya” – yani sıradan vatandaş sayılabilecek kimselerin “azınlık” sayıldığında başına gelenlere – nasıl baktığını ilk bölümlerde öğreniyoruz.

Bana asıl çarpıcı gelen azınlık askerlerinin anılarını içeren son bölümler oldu. Komik ve çoğu trajik olaylardı bunlar. Ayrımcılık üstüne bir doktora bu kadar öğretici ve etkili olamazdı. Seksenden çok tanıklık bize önyargıların, ırkçılığın, haksızlığın, ikiyüzlülüğün, milliyetçiliğin nasıl farklı biçimlerde uygulanabileceğini göstermekte. Devlete indeksli kişilerin nasıl düşündüğünü, neler yapmaya muktedir olduğunu da okuyoruz. Askerlik öykülerini okuduğumuz insanların birçoğunu yakından tanıyoruz, çevremizdekilerdir. Patrik Bartholomeos'tan şarkıcı Fedon Kalyoncu'ya, Hrant Dink'ten Etyen Mahcupyan'a, iş adamı İshak Alaton'dan fotoğrafçı Alberto Modiano'ya... Ve onlarca yabancılaştırılmış sıradan “vatandaş”.

Kitabı bitirip kendimi yoklayınca asıl etkileyici olanın anlatılanların kendileri değil, birilerinin bu öyküleri anlatmış olmaları olduğunu hissettim. Yani pek konuşmayanlar konuşmuştu. Azınlıklar konuşmayan, yazmayan, sessiz kalan, düşük bir profil sergileyen topluluklardır. Ezik, çekingen, kuşkuludurlar. İstisnalar azdır. Arada konuşanlarının çıktığında, dikkat edilirse, azınlık sayılmalarını tartışmalı kılan bazı özelliklerini görürsünüz. Bir kısmı “vatani” terk etmiştir, başka bir ülkeye göç etmiştir, ve artık daha güvenli bir ortamda yazmakta ve konuşmaktadır. Aklımda Atina'da veya Amerikalılar'da yaşayan İstanbul Rumları veya Türkiye'de yaşayan Batı Trakya'lı “Müslümanlar” var. “Diaspora” diyelim bu tür azınlığa. Sessizliklerinin faiziyle iadesini gözetircesine haykırırlar sık sık. Bazen de ülke içinde olan birileri seslerini yükseltir ama olayı yakından izlerseniz bu insanların azınlık olarak değil bir “anavatanın” memuru gibi çalıştığını görürsünüz. Güvenli hissederler çünkü sonunda emekliliği sınır ötesinde bir devlet sağlayacaktır. Bunlara da “sözde azınlık” diyelim. Başka bir çoğunluğun sözcüleridir. Ancak kendilerini bir tür çoğunluk hissedince konuşurlar. Sesi çıkan gerçek azınlık üyeleri topluma entegre olabilmış olanlardır, bunlar da çok azdır.

Gerçek anlamda azınlıkların meydana getirdiği edebiyat metinlerini, araştırmalarını, sanat yapıtlarını değerli “obje” olarak ararım. Bu kitap bu açıdan çok özeldir. Çünkü onlarca kimse, kendi özel komik/trajik askerlik anılarını anlatırken, sonunda ortaya ne çıkacağını bilmeden konuşmuştur. Ve sonuç olarak azınlık/çoğunluk, azınlık/devlet konusunda bir başyapıt çıkmıştır. Bu öykülerin bütünü bu ilişkilerin nasıl çeşitlilik sergileyebilecekleri şaşırtıcıdır. Sanki aynı olan iki durum yoktur, her bir kimsenin farklı deneyimleri olmuştur. Bu kitabın sergilediklerini yeniden ele alarak ilginç ve yararlı çalışmalar yapılabilir.

Bu kitaptan benim çıkardığı şunlardır: (1) Azınlık üyeleri askerlik anılarını yazmak istememişlerdir. Eğer Rıfat Bali onlara özel olarak başvurup sormasaydı ve onlardan tanıklıklarını istemeseydi bu zengin şahitlik hiçbir zaman yazıya dökülmeyecek ve bilinemeyecekti. (2) Azınlığın çoğunlukla ilişkisi en azından iki çok farklı düzeydedir. Bir yanda yasalar, resmi veya gayri resmi devlet ve yönetim kararları ve uygulamalar vardır. Öte yanda insan ilişkileri vardır. (3) Azınlıkların

dertleri (ayrımcılık, ırkçı dışlamalar vb) hem devletten hem de çoğunluk üyelerinden kaynaklanabilir. (4) Ama azınlıktan yana kararlar ve uygulamalar da – yani umut verici işaretler de – iki kaynaklı olabilir: bazen devlet azınlıktan yana davranır bazen toplum içinde bazı çoğunluk üyeleri.

Söz konusu kitabın belki en yapıcı ve önemli katkısı da bu son tespitle ilgilidir. Gayrimüslim Mehmetçikler bazen bir subayın, bazen çoğunluktan birilerinin sevgisi, saygısı ve anlayışı ile nefes alabilmiştir. Bunu onlarca hikayeyi okurken görebiliyoruz. Ne devleti temsil eden kimseler ne de sıradan vatandaşlar (tabi ne de azınlık üyeleri) “aynı” değildir. Kitaptaki metinleri dikkatle okuyanlar - ve ille yalnız görmek istediklerini okuyarak ve görüşlerine uymayanı görmezlikten gelerek inançlarını tazelemeye koyulmayanlar – toplumun ve insanların iyi/kötü kalıplarına konulamayacağını göreceklerdir. Genel eğilimlerden söz edilebilir kuşkusuz, ama bu, farklılığı ve istisnaları görmezlik gelmeden yapılmalıdır.

Azınlıklarla ilgili bu tür çalışmalar genellemeler ve kalıpyargılar (stereotip) oluşturmaya yatkındır. Biz-onlar anlayışı giderek önyargıları yeniden üretir. Bu çalışma, bütün olarak göz önüne alındığında, bunun önüne çıkıyor. Toplumun genel eğilimlerini, ama geleceğe dönük potansiyelini de gösteriyor. Sanırım azınlık üyeleri bu kitapta öykülerini bulup travma ve nostaljilerini tazeleyecekler, çoğunluk üyeleri de pek bilmedikleri ve kimilerinin hala bilmek istemediği bir toplumsal bir gerçekliği öğreneceklerdir. “Gayrimüslim Mehmetçikler” çelişkili başlığı, çarpık ulus- devletin çelişkileri paralelindedir. Konunun gündeme gelmesi ise tünelin sonunda bir ışığın görünmesinin işaretidir. Bu ışık herhalde gelen bir lokomotifin ışığı değildir.

Herkül Millas

Agos, 27 Ocak 2012.

*